

ВИСТУПИ УЧАСНИКІВ “КРУГЛОГО СТОЛУ” “РИЗИКИ СВІТОВОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ КРИЗИ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ”

СРМОЛАСВ Андрій Васильович,

Директор Національного інституту стратегічних досліджень¹

Шановні колеги, доброго дня! Щиро радий вітати вас на засіданні чергового круглого столу, який проводить Національний інститут стратегічних досліджень. Тема нашої сьогоднішньої розмови – ризики світової продовольчої кризи та виклики для України. Дійсно, часи, коли дискусія стосовно майбутніх викликів, пов'язаних з продовольством, із забезпеченням світового ринку продовольчою продукцією, перейшла вже у практичну площину. І особливо загострення ця проблема набула в умовах глобальної світової кризи, яка пройшла декілька етапів – від кризи світової фінансової системи, фондових ринків до економічної рецесії, яку вже називають великою рецесією, і зараз все більше має прояв у сфері соціальних конфліктів, нових геополітичних викликів.

На цьому фоні все більшою виявляється проблема вирівнювання розвитку провідних країн, поява нових центрів, в яких підвищується рівень життя, зростає попит на продовольчі товари. Це дестабілізує світові ринки, впливає на той розподіл праці і сфери впливу, які склалися в докризовий період, загострює конкуренцію за природні ресурси, за ресурси розвитку. Ну і для рядового споживача в будь-якій країні це має прояв в зростанні цін на продукцію, в зростанні дефіциту на якісну продукцію, розповсюдженні продукції з низькою якістю. Все це, врешті-решт, безпосередньо стосується таких проблем як контроль за ресурсами розвитку, забезпечення національної продовольчої безпеки і потребує формування нових підходів до продовольчої політики кожної країни, а особливо тих країн, які потерпають від дефіциту продовольчих товарів. Особливо актуально це для України, яка зустріла кризу в непростій економічній ситуації, в ситуації, коли не були завершені економічні перетворення, не завершена економічна трансформація, з нерозвиненим ринком землі, з потужними, але на жаль невикористаними можливостями розвитку продовольчого комплексу. Як наслідок, і це не секрет, про це говорять провідні економісти, про це вже говорять політики, Україна стала ареною серйозної конкуренції великих гравців за вплив на ринок, за контроль над національними ресурсами, пов'язаними з виробництвом і торгівлею продовольством, за спеціалізацію агропромислового виробництва, за цінову політику і так далі.

Сьогодні ми маємо можливість не лише дати оцінку подіям, що розгортаються на світовому продовольчому ринку, а й вийти на такі питання, як завдання і пріоритети національної політики у сфері виробництва продовольчої продукції, питань, пов'язаних з політикою національної безпеки в царині продовольства, власне як такої продовольчої безпеки. І переконаний, що модернізація агропромислового комплексу, формування потужних, конкурентних бізнес - структур, які мали б можливість не лише структурувати національний ринок, але і стати потужними гравцями на зовнішніх ринках, просування української продовольчої продукції на передові ринки, освоєння зелених технологій, які суттєво посилити б конкурентні переваги агропромислового комплексу – це той шлях, який дійсно дозволить нашій країні зайняти місце об'єкту впливу, об'єкту конкуренції, та перетворити Україну на активного суб'єкта, активного гравця. Водночас, від зворотнього, маємо розуміти, що саме в цьому аспекті, незалежно від риторики дипломатичної, незалежно від політичних овацій і компліментів, Україна, де-факто, зустрічається з гострою конкуренцією і небажанням наших геоекономічних партнерів посилювати потенціал, приймати участь в перерозподілі наших ресурсів. І тут має бути вироблена серйозна довгострокова стратегія, пов'язана з використанням і посиленням ресурсу України як джерела конкурентного продовольства на світових ринках.

Маю надію, що цей «круглий стіл» перший, але не останній з цієї тематики. Аспекти цієї проблеми дуже багато, зокрема, як погоджується більшість фахівців у царині економіки, питання освоєння сучасних технологій по виробництву продовольства, зокрема, такий напрямок як зелене сільське господарство, може створити нові виклики соціального характеру, оскільки мова йде про дорогу продукцію, продукцію, яку не просто просувати на світовому ринку, враховуючи гостру конкуренцію, враховуючи можливості зниження конкурентних переваг України, інформаційні кампанії, пов'язані з впливом на імідж України. А крім того, слід враховувати невисокий рівень

¹ Тексти виступів наводяться за аудіозаписом

соціальних стандартів і доходів населення, яке на жаль не може собі дозволити вже сьогодні споживати навіть національну, якісну, а відповідно і дорогу продукцію. І все це питання, які потрібно не лише проаналізувати, але і розгорнути їх вирішення у просторі і в часі, сформувати своєрідну логіку дій влади і запропонувати логістику дій національному бізнесу, який би, посилюючи конкурентні переваги, водночас враховував би внутрішньосоціальні виклики, а також виклики, пов'язані з відповідним загостренням конкуренції за вплив на Україну і за стримування її розвитку як активного гравця на світовому продовольчому ринку.

З вашого дозволу я хочу передати слово Ярославу Анатолійовичу Жалілу, Першому заступнику директора Національного інституту стратегічних досліджень, який буде модератором нашого «круглого столу», який презентує доповіді і буде вести цю дискусію. Дякую!

ЖАЛІЛО Ярослав Анатолійович,

Перший заступник директора Національного інституту стратегічних досліджень

Дякую. Шановні колеги! Власне, дійсно ми зібралися з такого дуже чутливого і серйозного питання. Україна, як завжди, несподівано опинилася перед викликами. Це виклики, пов'язані зі світовою продовольчою кризою, які, з одного боку, можуть сприйматися нами як дещо позитивне. Дійсно, це можливість нарешті розкрити наш багатий аграрний потенціал, яким ми постійно пишалися, який ми постійно наводили всім у приклад. З іншого боку, це та криза, яка робить сьогодні ризики і для продовольчої безпеки країни, і для цінової стабільності, для соціальної сфери.

Яким буде баланс цих плюсів і мінусів, як ми зможемо скористатися позитивами, як ми зможемо уникнути негативів? Чи вийде у нас все, як кажуть, як завжди? Чи все таки ми зможемо зробити так, щоб позитиви і потенції переважали негативи і ризики? Я думаю, що це те завдання, той виклик, який сьогодні постає значною мірою і перед державною політикою, перед реформуванням економіки, перед програмою соціально-економічних реформ, яка сьогодні розробляється і здійснюється.

Я думаю, що сьогодні у нас є шанс про це поговорити. Причому, якщо ми будемо говорити про ситуацію, яка складається на світових ринках, ми тоді фактично будемо забувати про те, як, власне кажучи, забезпечити продовольчу безпеку нашої країни, як забезпечити або запобігти надмірному зростанню цін, синхронно із світовими, на внутрішньому ринку. Якщо ми будемо говорити про те, як допомогти бідному селу, ми випустимо з уваги глобальні тенденції. А в умовах глобалізації економіки, в умовах відкритості української економіки це означає, що ми просто знехтуємо потужним чинником впливу. Ми зустрілися сьогодні з дуже складною ситуацією, коли фактично в умовах світової продовольчої кризи, в умовах необхідності реакції на неї малореформований аграрний сектор, в якому постійно зводили з реформами, безпосередньо починає стикатися з викликами дуже лібералізованого і вельми динамічного світового продовольчого ринку. І от ця, мабуть така, головна суперечність, яка накладатиме відбиток і на розвиток вітчизняного аграрного сектору і на ту політику, яка щодо цього здійснюється. Ми закликаємо до розмови на цю тему.

Хотів би надати слово для презентації основних висновків нашої аналітичної записки, яка підготовлена фахівцями Інституту, керівнику відділу секторальної економіки Національного інституту стратегічних досліджень Оксані Володимирівні Собкевич.

СОБКЕВИЧ Оксана Володимирівна,

Завідувач відділу секторальної економіки Національного інституту стратегічних досліджень

Я хочу представити основні результати підготовленої фахівцями Інституту аналітичної записки. За даними Організації з питань продовольства та сільського господарства ООН за останнє десятиліття світові ціни на продовольчі продукти зросли майже вдвічі. Фахівці цієї організації розраховують цей індекс за величиною індексів цін на п'ять товарних груп. Це м'ясо, молоко, зернові, масла і жири, і цукор, які зважені по середній частці експорту в торгівлі кожною групою товарів у 2002-2004 роках. Зростання світових цін на продовольчі продукти спостерігається також і у 2010 році. Видно, що, якщо у грудні 2009 року індекс цін на продовольство становив 172,4 %, то уже станом на грудень 2010 року цей показник був на рівні 214,7 %.

Вважаємо, що об'єктивними причинами такого підвищення цін, а також наростання

дефіциту продовольства у світі є наступні чинники. По-перше – це збільшення населення світу, яке стрімко зростає протягом останнього століття. Так, якщо взяти 1990 рік, коли населення планети становило 5,26 мільярдів осіб, то уже у 2009 році воно було на рівні 6,6 мільярдів осіб.

Триває тенденція зменшення площ, які придатні для обробітку сільськогосподарських культур. Наведу такі дані, що Земля щороку втрачає від 5 до 10 мільйонів гектар сільськогосподарських земель. Ще 19,5 мільйонів гектар втрачається внаслідок стрімкого розвитку промисловості, а також ринку нерухомості.

Крім того, скорочується пропозиція аграрної сировини на світовому ринку, що пов'язано зокрема з тим, що, наприклад, у літні місяці повідомлення від основних виробників аграрної продукції – Росії, Казахстану, Канади, а також України призвело до того, що лише за два літні місяці ціни на пшеницю зросли більше ніж на 70%.

Іншим чинником є збільшення обсягів вирощування зернових з метою вироблення біопалива. Зокрема, такий напрямок підтримується урядом США, який надає суттєві субсидії своїм фермерам та сільськогосподарським господарствам для вирощування ними таких культур як пшениця, ріпак, кукурудза з метою переробки їх на біопаливо.

Очевидною, причиною є також зростання споживання продуктів харчування у найбільш населених країнах світу. Це, перш за все, Індія та Китай.

Крім того, ми ще не оговталися від наслідків світової фінансової кризи. За цих умов світові інвестори вкладають кошти у ті активи, які є найбільш прибутковими. Таким активом на сьогодні є продовольство, ціни на яке ймовірно будуть зростати і надалі.

В Україні впродовж останнього десятиліття також спостерігається зростання цін на сільськогосподарську продукцію. Але ці ціни є нижчими ніж індекс оптових цін у промисловості, проте вони в деякі роки перевищують індекс споживчих цін, що також є негативною тенденцією. Якщо взяти 2010 рік, то видно, що індекс сільськогосподарської продукції сягнув 130,4 % і за останнє десятиліття це найбільше зростання за виключенням 2007 року.

У цілому економічні показники сільськогосподарського виробництва в Україні за останнє десятиліття свідчать, що цей вид економічної діяльності поки що не набув таких важливих і дієвих стимулів для зростання. Так, у 2010 році індекс обсягу сільськогосподарського виробництва становив 99 % від попереднього року. В основному це сталося за рахунок зменшення виробництва продукції рослинництва. При цьому, вкрай негативною тенденцією є диспропорційність структури виробництва рослинницької продукції. Якщо останніми роками зростає виробництво технічних культур, зокрема цукрового буряка, насіння соняшнику, то виробництво таких культур, як картопля, овочі, зернові та зернобобові зменшується. А оскільки ці культури є основними щодо забезпечення продовольством населення, то, відповідно, зменшення їх виробництва призводить до погіршення стану продовольчої безпеки України.

Залишаються також негативними показники виробництва продукції тваринництва в Україні. Так, скорочується поголів'я великої рогатої худоби, у тому числі корів. Водночас спостерігається деяка позитивна динаміка у нарощуванні виробництва продукції птахівництва.

Водночас хочу зазначити, що Україна має значний і досить потужний потенціал для нарощування виробництва сільськогосподарської продукції, оскільки у нас сприятливі природно-кліматичні умови, а також потужний людський потенціал. Якщо взяти територію України, то понад 70 % території становлять площі, зайняті під сільськогосподарські землі. І більше половини території припадає на рілля.

Але цей потенціал на сьогодні використовується вкрай недостатньо. Якщо у 1990 році, коли площа сільськогосподарських угідь становила понад 42 мільйони гектар, було вироблено продукції сільського господарства на суму 145,9 мільярдів гривень, то уже у 2009 році при скороченні сільськогосподарських площ на 1,3 %, відбулося падіння виробництва продукції сільського господарства аж на 30 %. Відповідно, в результаті низької ефективності використання сільськогосподарських угідь, маємо таку тенденцію, що Україна за показником урожайності поступається провідним виробникам аналогічної продукції майже за всіма основними продуктами, за винятком пшениці.

Вкрай негативною тенденцією є зменшення площі орних земель. Видно, що якщо в 1990 році площа ріллі становила 97 % у структурі сільськогосподарських угідь, то уже станом на 2009 рік цей показник зменшився до 83 %.

Негативом є те, що не обробляється понад 12 % ріллі, а це становить більше ніж 3,9 мільйонів гектар. Якщо надати цифри для порівняння, то, наприклад, загальна площа ріллі Великобританії становить 5,7 мільйонів гектар, Італії – 8 мільйонів гектар і Угорщини – 4,6

мільйонів гектар.

Також недостатньо розвинена в Україні інфраструктура заготівлі та збуту сільськогосподарської продукції. Збільшується собівартість як виробництва, так і реалізації сільськогосподарської продукції.

На сьогодні є незадовільним матеріально-технічний та фінансовий стан вітчизняних аграріїв. Хочу надати цифри, які цю тезу підтверджують. Наприклад, середня ставка за кредитами для сільськогосподарських виробників становить 13,2 %, при тому, що середній рівень відсоткових ставок по економіці дещо нижчий, на рівні 12,7 %.

Крім того, нині практично відсутній прозорий і цілісний ринок сільськогосподарської продукції, насамперед зерна. Звичайно, це призводить до суттєвих цінових сплесків на аграрному ринку, а також до непропорційного розподілу прибутків між виробниками сільськогосподарської продукції та торговельними компаніями.

Екстенсивний розвиток сільськогосподарського виробництва знайшов свій відбиток в динаміці присутності вітчизняної сільськогосподарської продукції на світовому ринку. Динаміка експорту сільськогосподарської продукції свідчить про досить різкі коливання. Але при цьому у 2009 році у порівнянні з 2001 роком експорт сільгосппродукції з України зріс майже у 5 раз. Причому основним чинником такого зростання став саме експорт продукції рослинницького походження, який збільшився у 7 раз. І за цей саме час частка експорту сільськогосподарської продукції в експорті товарів з України зросла вдвічі – з 7 % до 14 %.

Як результат екстенсивної моделі розвитку вітчизняного сільського господарства, ми спостерігаємо погіршення показників продовольчої безпеки країни. По балансу споживання продуктів харчування у 2009 році за основними продуктами харчування спостерігається суттєве відставання від граничних значень. Особливо суттєвим є відставання по таким групам продуктів як м'ясо і м'ясопродукти, молоко і молокопродукти, риба і рибодукти, а також плоди, ягоди та виноград. Натомість ми бачимо перевищення фактичного споживання над раціональним за такими групами, як хліб і хлібопродукти, олія рослинна і картопля. Ця тенденція негативна, оскільки вона свідчить про те, що населення намагається забезпечити власні потреби за рахунок споживання більш дешевих та доступних продуктів харчування.

Хочу сказати, що за умов відкритості економіки тенденція, яку ми спостерігаємо на сьогодні щодо зростання цін на продовольчі ресурси у світі, а також наростання дефіциту продовольства, звичайно, матиме певні негативні ризики, виклики для економіки України, які полягатимуть у тому, що і надалі продовжуватиметься зростання цін на сільгосппродукцію в Україні і це матиме негативний вплив на загальну динаміку індексу споживчих цін. Також матимемо зростання соціальної напруги серед населення, оскільки значна частка доходів населення витрачається саме на продукти харчування. Також матимемо зростання спекулятивного попиту на сільськогосподарські активи з боку як вітчизняних, так і іноземних інвесторів.

Але водночас така ситуація, яка виникла на сьогодні, матиме позитивну дію на ситуацію з аграрним виробництвом і виробництвом продуктів харчування, оскільки, за нинішніх умов, Україна може скористатися тими тенденціями, які ми спостерігаємо, і більш швидко провести реформи аграрного сектору для того, щоб наростити виробництво вітчизняної продукції, збільшити надходження до державного бюджету, а також для того, щоб ми гідно представляли свою продукцію на зовнішніх ринках.

З цією метою необхідно, перш за все, забезпечити ефективність внутрішнього ринку та цінового регулювання. Також доцільним є сприяння підвищенню ефективності та конкурентоспроможності аграрного виробництва. Необхідно забезпечити цільове спрямування коштів від продажу сільгосппродукції на розвиток аграрного сектору економіки. І, звичайно, дуже важливим напрямом є підготовка до завершення земельної реформи шляхом скасування мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення. Щодо останнього напрямку, я вважаю, що він є досить актуальним на сьогодні і дуже важливим для України. І цьому питанню в нашому Інституті і в нашому відділі секторальної економіки приділяється значна увага. Так, нашим відділом підготовлено аналітичну доповідь «Розвиток ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні», яку ми роздали для того, щоб ви могли ознайомитися з основними результатами дослідження. Дякую за увагу.

ЖАЛЛО Ярослав Анатолійович,

Перший заступник директора Національного інституту стратегічних досліджень

Дякую, Оксана Володимирівна. Ми підготували такий матеріал для того, щоб, власне кажучи, підтвердити досить очевидну, але дуже важливу річ, що ситуація в світовому аграрному комплексі і аграрному комплексі України є системною і комплексною. Будь-які спроби вплинути, скажімо, на ціни і тільки на ціни засобами чи адміністративного чи навіть ринкового регулювання ефекту довгострокового, тривалого не дадуть. Треба говорити про системне реформування. І насамперед ми говоримо про Україну, про те, що сьогодні неререформованість цього сектору дійсно є дуже серйозною перешкодою розвитку, економічній і соціальній стабільності в країні. Я закликаю зараз до відкритої дискусії.

УСТЕНКО Олег Леонідович,

Виконавчий директор Міжнародного фонду Блейзера

Как Вы пытались объяснить проседание цен на сельскохозяйственную продукцию в 2000-2002 годах и вместе с тем – увеличение цен на сельскохозяйственную продукцию, начиная с 2007 года? Не было ли предположений, что это отражает мировой финансовый кризис, а также то, что начали расти цены на все ресурсы, что и заложено в росте 2007 года? Если посмотреть на предложенный в презентации график 1, то действительно, наблюдается небольшое увеличение цены на сельскохозяйственную продукцию, начиная с 1990 года, которое вполне соответствует уровню инфляции. Я предполагаю, что этот индекс базируется на усреднённом курсе евро и доллара. Поэтому, если смотреть на уровень инфляции евро и доллара, колеблющуюся от 1 до 2 %, то в этом нет никакого нонсенса до 2002 года. 2001 год кажется более странным, поскольку идёт проседание цен, и 2007 год – увеличение цен, как реакция на изменение поведения инвесторов, которые пытаются найти тихую гавань. Для них зерно, сахар и металлы становятся одинаковым товаром, равно как и нефть. Они пытаются защитить себя, вкладываться в эти позиции. Поэтому говорить глобально о том, что «драйвится» цена на мировом рынке, и мы вправе ожидать колоссального повышения, я бы не стал. Более того, мне кажется, что надо обратить внимание на то, что 2009-2010 годы, когда мы наблюдаем такие пиковые значения цен, мы совершенно очевидно будем иметь дело с эффектом «перестрела», когда вы видите увеличение цены в среднесрочной перспективе, после чего будет происходить падение цен – не до уровня 2000-2002 года, но очевидно, что по законам рынка должна произойти корректировка. Есть мировые тенденции, которым не было уделено достаточно внимания в докладе или которые не были отражены в презентации.

СОБКЕВИЧ Оксана Володимирівна,

Завідувач відділу секторальної економіки Національного інституту стратегічних досліджень

Дякую за Ваші зауваження. Гадаю, що Ви самі, в принципі, відповіли на своє запитання. Зауваження дуже слухні. І, звичайно що ми не всі питання охопили у цій підготовленій доповіді. Тому пропонуємо найбільш спірні питання, те що стосується саме загальносвітових тенденцій і тенденцій, які спостерігаються в Україні, винести на загальне обговорення. А що стосується зростання цін на продовольство, то звичайно не тільки продовольство, а і ресурси дорожчають у світі. І, звичайно, ми бачимо коливання також в окремі роки – зростання-зниження. Тобто, наприклад, якщо взяти світову фінансову кризу, то зрозуміло, що фінансові активи дешевшають. Відповідно, необхідно спрямовувати світові інвестиції у більш дохідні активи, які приносять більший прибуток.

УСТЕНКО Олег Леонідович,

Виконавчий директор Міжнародного фонду Блейзера

Проблема состоит в том, что, исходя из мировой статистики, сельскохозяйственные активы не являются самыми доходными, и основная проблема состоит в том, что земля как таковая не является ликвидным инвестиционным ресурсом, её нельзя перевозить. Поэтому это тоже надо учитывать, для того чтобы видеть глобальную картину и понимать, что происходит лишь

краткосрочное повышение цены. В среднесрочной перспективе произойдет эффект «перестрела» – цена будет снижаться, о чём говорит большинство аналитиков-экспертов сельскохозяйственной сферы. Это отнюдь не снижает важности вашего исследования, результаты которого свидетельствуют о необходимости перемены ситуации в Украине, а также о том, что Украина должна воспользоваться своими конкурентными преимуществами. Но важно также представлять глобальную картину, свидетельствующую о том, что будет эффект «перестрела».

ЖАЛІЛО Ярослав Анатолійович,

Перший заступник директора Національного інституту стратегічних досліджень

У нас пішла вже фахова дискусія. Я в жодному разі не стверджую, що темпи зростання світових цін збережуться тими, якими вони були зафіксовані в кінці 2010 року. Але ми намагались обґрунтувати все-таки, з нашої точки зору, об'єктивні довгострокові підвищувальні тенденції на цьому ринку, можливо ми ще зможемо це обговорити. Я пропоную продовжити дискусію. У нас попросив слово Анатолій Васильович Розгон, директор департаменту розвитку аграрного ринку Міністерства аграрної політики та продовольства України.

РОЗГОН Анатолій Васильович,

Директор департаменту розвитку аграрного ринку Міністерства аграрної політики та продовольства України

Дякую! Я хотів би дещо доповнити основного доповідача та висловити точку зору і оцінку з боку Міністерства. Я, в першу чергу, дякую організаторам сьогоднішнього круглого столу, керівництву Інституту, тому що сьогоднішня дискусія вже виходить за рамки тих звинувачень Уряду у зростанні цін. Ми сьогодні чітко бачимо, що причина криється далеко за його межами. Але разом з тим, звичайно, є ще й в нас значні внутрішні ресурси, і задача наша сьогодні, рекомендації, які ми можемо дати в першу чергу для Уряду, щоб забезпечити внутрішній ринок.

Я цілком згодний з вашою тезою, що причина зростання цін на світовому ринку, в першу чергу, у продовольчому сегменті, сьогодні пов'язана із спекулятивним капіталом, який прийшов на світові фінансові ринки. Це 75 %, якщо взяти факторний аналіз. Крім того, якщо взяти загальну тенденцію зменшення перехідних запасів продовольства по основних категоріях, то вони не є такими значними і критичними для світу, оскільки 5 років перед цим, які ви згадували, йшло зростання перехідних запасів. Сьогодні ми два роки бачимо зменшення. Тому фінансовий капітал відчув цю тенденцію, і вона має дійсно системний характер.

В першу чергу, я назву крім тих чинників, які вже називалися, наступне. Сьогодні мільярд людей в світі живе на 1 долар в день, навіть менше. Так, за даними ФАО, 18 мільйонів людей на рік умирають від фізичного голоду. І тому причина не стільки у недостачі продовольства, а перша причина в тому, що шоста частина населення світу не може купити ці харчі у достатній кількості. Але це вже питання інше. І ця тенденція із зростанням кількості населення, зменшенням посівних площ, кліматичними чинниками, вона буде тільки загострюватися.

Інший чинник. Сьогодні майже не згадували ті події, що пройшли в останні місяці в країнах Північної Африки. Це дуже тривожний симптом. Чому? Тому, що він, у першу чергу, пов'язаний із зменшенням доходів населення, збільшенням витрат на харчування. А треба згадати, що ці країни – це 15 % світового експорту нафти і газу. Суецький канал – це 6 % транзиту нафти. Тобто, наступний крок – це зростання цін на нафту, потім на харчі і все решта. Отже, сьогодні ми стоїмо перед тим, що ця нібито незначна подія може перерости в глобальну проблему. Це була тема розмови у Давосі, це буде темою розмови країн Великої двадцятки. І взяти, наприклад, Бангладеш. Країна, де 130 мільйонів населення, територія Київської області. Китай сьогодні вживає заходів, тому що вони вже відчувають, що вони також десь на межі. В Індії вже сьогодні голодні бунти йдуть, хоча вони країни і великі, і потужні. Продовольча криза сьогодні ще не має системного характеру, але в неї є всі шанси перерости в системну і мати статус глобальної.

Але я хотів би, щоби ми перевели тему розмови в іншу площину, оскільки це для України не виклик, ми розцінюємо це як шанс для України. Чому? Тому що в нас є можливості. Я був зовсім недавно на конференції в Ірані. Регіональна конференція, але Україна, Росія були в центрі уваги, тому що тут їх бачать як спасіння. Два дні тому у міністра була досить представницька делегація із Саудівської Аравії. Вони готові йти на будь-які речі, щоб сьогодні орендувати землю, інвестувати і так далі. Тому що вони бачать, що справа має досить далекоглядний характер.

Україна сьогодні реально (це оцінки світових і українських експертів) може мати протягом 5 років 70-80 мільйонів тонн зерна. Ми сьогодні можемо вийти на виробництво 4 мільйонів тонн м'яса. Ми сьогодні можемо вдвічі збільшити виробництво молока.

Звичайно, для цього необхідно реалізувати певні заходи. Для того, щоб вийти на виробництво 70-80 мільйонів тонн зерна протягом 5 років, треба інвестувати, за оцінками наших вчених, щорічно понад 100 мільярдів гривень. І, звичайно, виникає питання, звідки їх взяти? Відповідь дуже проста. Один із заходів – це проведення розумної земельної реформи. Тому що це питання вже настільки глибоко зайшло, що скоро вже терапевтичних заходів буде мало, щоб вирішити цю проблему з мораторієм, тому треба буде вживати більш радикальні заходи.

Сьогодні Міністерством підготовлено 3 національні проекти, які мають бути підтримані на рівні Президента України і на рівні Верховної Ради. Перший національний проект – «Зерно України». Він має на меті, в першу чергу, технічне переоснащення зернової галузі, оскільки у нас є необхідність сьогодні більш ніж 1000 комбайнів в рік замінювати, оскільки 70 % комбайнів – це вже металобрухт. Україна втрачає 2-3 мільйони тон зерна лише від того, що несвочасно збирається врожай. Крім того, національний проект «Зерно України» також передбачає розвиток інфраструктури ринку зерна. Мається на увазі елеватори, склади, рухомий склад, транспорт, логістика і таке інше.

Наступний національний проект – тваринництво України. В першу чергу це м'ясо-молочне скотарство. Під кожен національний проект передбачається цілий ряд законодавчих актів і підтримка з боку бізнесу та бюджетної сфери.

І третій національний проект – розвиток інфраструктури аграрного ринку. В першу чергу – це розвиток мережі оптових ринків, розвиток мережі складів для зберігання сільськогосподарської продукції. Оскільки ми сьогодні говоримо тільки про зерно, але останнім часом ви, мабуть, всі відчули, що в полі зору цінових скандалів все більше виникає то буряк, то капуста, то морква, то щось інше. Разом з тим, Україна виробляє плодоовочевої продукції загальним обсягом близько 8 мільйонів тонн. У вартісному виразі це значно більше, ніж ринок зерна в цілому. Його значення, в першу чергу для внутрішнього ринку, не менше ніж продовольчого зерна. Разом з тим 95 % цієї продукції виробляється у селянських господарствах і практично сьогодні на 90 % це тінювий ринок. Він державою не контролюється, половина продукції гниє. Тому третій національний проект направлений, в першу чергу, на те, щоб забезпечити товарність цього ринку і перспективи для його росту. Це те, що стосується наших перспектив.

Ще я хотів би звернути вашу увагу, що нині Україна в цілому на 95 % забезпечена власною продукцією харчування. Разом з тим, у нас є певні сегменти, в яких ми залежимо від імпорту. В першу чергу, це виробництво м'яса. Сьогодні ми говоримо, що тенденція імпорту за останні три роки зменшилася. Ми прогнозуємо, що імпорт м'яса становитиме близько 350 тисяч, це порівняно з 420 тисяч, які ми мали в минулому році. Передусім цей ринок сьогодні у полі уваги через ті причини, що ростуть доходи населення. У доповіді не було звернуто увагу, але я думаю цей факт треба відмітити. Якщо у 2009 році ми мали роздрібний товарообіг 87 % від 2008 року, то у 2010 році роздрібний товарообіг виріс майже на 11 %. Тобто, доходи населення вирости, попит на ринку виріс і, зрозуміло, він за собою тягне і зростання цін. Ці чинники теж потрібно було відмітити. Якщо середній українець сьогодні споживає 50 кілограмів м'яса на душу населення при раціональній нормі 80 кілограм, то ще п'ять років тому назад середній українець споживав 33 кілограми м'яса на душу населення.

Тобто, якщо ми говоримо, що наша економіка буде рости, то будуть рости і доходи, звичайно, будуть рости і обсяги внутрішнього ринку, ті, які будуть споживатися населенням. Це для нас також завдання, але сьогодні ми його можемо вирішити і вийти на провідні позиції в світі, якщо буде реалізований той потенціал, який сьогодні у нас є, в першу чергу, через ринок землі. При всіх критичних зауваженнях, у нас іншого шансу немає і інших джерел коштів у нас сьогодні немає. Із тих 100 мільярдів щорічно, про які я говорив, бюджет може дати 15-20 мільярдів максимум. Решта мають бути приватні інвестиції. А щоб інвестиції йшли, їм треба дати довгостроковий чіткий визначений сигнал. Коротко все, дякую за увагу!

ЖАЛІЛО Ярослав Анатолійович,

Перший заступник директора Національного інституту стратегічних досліджень

Дякую, Анатолій Васильович. Продовжуємо дискусію. Слово просив Петро Трохимович Саблук, директор ННЦ «Інститут аграрної економіки», будь-ласка.

САБЛУК Петро Трохимович,
Директор ННЦ “Інститут аграрної економіки”

Шановні колеги, я не маю права забирати багато часу, тому дозвольте висловити основні тези. По-перше, я ознайомився з роздатковим матеріалом, оцінюю його позитивно і скажу, що багато у чому я згоден з авторами, тому що у доповіді відображена реальна картина існуючої ситуації. Але, у той же час, я згоден і з тим, що прийшов час поглянути більш масштабно на цю картину. Коли мені кажуть, що у світі була фінансова криза, то я відповідаю, що криза була продовольча. Фінанси акумулюються зверху, а криза стала наслідком ігнорування розвинутими країнами і країнами, що розвиваються, проблем аграрної сфери. Саме звідси беруть початок усі кризові явища. Тому що не можна не помічати, як писав у своїх роботах Руденко, негра, який таскав тростину до станка; побудувати теорію від станка і далі – помилковий шлях. Руденко казав про негра, а я образно показую на селянина. Ми не помічаємо того, хто вирощує хліб, хто доїть корову тощо, що і є причиною кризових явищ у світі та в окремих країнах. Виклики для України. По-перше: потенціал України. Я підрахував, що Бельгія займає територію, яка дорівнює 1/40 площі України. Бельгія виробляє вчетверо більше продовольства, ніж потребує її населення. Помноживши 40 на 40, маємо потенціал України. Це виклики. Белгород, сусід Харківщини, виробляє 1 млн. тонн м'яса. Уявіть собі, скільки має виробляти Україна, маючи 25 областей – ми повинні виробляти у межах 25 млн тонн м'яса. Натомість, Україна на сьогоднішній день виробляє 2,5 млн тонн м'яса. Звідси всі проблеми.

До тих пір, поки ми всі не усвідомимо, що аграрна сфера має функціонувати в економіці на рівних правах з іншими сферами, проблеми залишатимуться. До тих пір, поки на продукцію сільського господарства не буде затверджено алгоритм ціни, який існує сьогодні на метал, на газ, гроші, енергію, село залишиться за балансом. Тому, першочерговим завданням на сьогодні, я вважаю, є затвердження та функціонування алгоритму ціни у сільському господарстві. Повинна існувати однакова ідеологія ціноутворення на продукцію. По-друге, щодо ринку землі: потрібно чітко визначити, що якщо у цьому алгоритмі не буде закладено ресурсу землі, або активу землі, – село залишиться на узбіччі. На сьогодні 7 млн українців працюють за межами України. Вони тікають від наших недолугих законів на селі. Мене дивує, що за 20 років балачок, до сьогодні немає навіть визначеної мети земельної реформи. Основна мета земельної реформи – вирішення проблем економіки села, селянина і сільської території. Ми говоримо про все що завгодно, але не про це. Ми не розібралися в структурі ринку землі, зводячи його до купівлі-продажу, що є задачею 50-го чи 100-го порядку. Задачею першого порядку є визнання землі ресурсом, активом та його включення до складу економічної субстанції, з яким держава у своїй розподільчій, регулюючій функції має рахуватися у системі ціноутворення, оподаткування, страхування, формування спільних підприємств тощо. І якщо ми у найближчий час цього не зробимо, розпочавши земельну реформу знизу – з купівлі-продажу – це призведе лише до погіршення існуючої ситуації. Сьогодні ми не говоримо, що ресурс землі є ціноутворюючим фактором. Ми не враховували це протягом 100 років, тримаючи землю поза балансом, вважаючи, що це дар, а тепер дивуємося, чому у Європі фондооснащеність більше в 11,5 разу. А фондооснащеність – це своєчасність проведення робіт, глибина переробки, можливість зберігання тощо. Що означає дати сучасне обладнання – елеватори тощо? Це – економіка.

Тому, шановні друзі, закінчу свій виступ тим, чим розпочав: дуже добре, що ми починаємо глибоко і зацікавлено вникати в усі ці питання. Зараз починаються активні дискусії навколо цього питання – аграрний союз, виробники, наука. Я не кажу, що ми потрапляємо у десятку. Може десь у п'ятірку, сімку – але дуже добре, що ви запросили нас для того, щоб обговорити цю проблему і знайти необхідні шляхи вирішення. Хочу додати лише одне: необхідно дивитися у коріння питання. Ідеологія технократизму, згідно з якою машина вирішує все, вже себе віджила. Вирішує все, як писали Подолинський, Вернадський, сонце, фотосинтез, органіка і тому подібне. Тому ми маємо, обговоривши ці проблеми, сміливо йти їм назустріч, а не тікати від них, як ми робили це протягом 20 років. Дякую!

ЖАЛІЛО Ярослав Анатолійович,

Перший заступник директора Національного інституту стратегічних досліджень

Дякую Петро Трохимович за високі оцінки. Я думаю, що ми спільними зусиллями зрушимо цю справу. Будь-ласка, питання Петру Трохимовичу.

СУХОРУКОВ Аркадій Ісмаїлович,

Радник при дирекції Національного інституту стратегічних досліджень

Шановний Петре Трохимовичу! Я вчора розмовляв з директором НДІ будівельного виробництва. Він мені сказав, що він має державне фінансування прикладної науки лише на 5 %. Я хотів би спитати, чи є партнери на мікрорівні у вашого національного наукового центру, щоб відчувати, чи є взагалі потреба на мікрорівні у наукових доробках? Дякую.

САБЛУК Петро Трохимович,

Директор ННЦ “Інститут аграрної економіки”

Я принципово не йду до підприємців, знаючи їхнє злиденне фінансове положення. Я шукаю госпдогвірну тематику у банках, у Мінфіні, де гроші вже задалегідь визначені у бюджеті. Я не вважаю, що виробництво, де ледве-ледве зводять кінці з кінцями, може бути джерелом фінансування Інституту на сьогоднішньому етапі.

ЖАЛІЛО Ярослав Анатолійович,

Перший заступник директора Національного інституту стратегічних досліджень

Дякую. Запрошується до слова Іван Григорович Кириленко, Народний депутат України, Член Комітету Верховної Ради України з питань Європейської інтеграції. Будь-ласка.

КИРИЛЕНКО Іван Григорович,

Народний депутат України, Член Комітету Верховної Ради України з питань Європейської інтеграції

Доброго дня, шановні колеги! Спершу хочу зробити комплімент Інституту стратегічних досліджень за “чуття”, за те, що є нюх. Якщо повернути організаторів до карти голоду, я хотів би відповісти колезі, який першим брав слово: загроза голоду на планеті – вже не якесь унікальне явище, а для багатьох країн – вже жорстока закономірність. Одна з причин, яку не було названо, – подивіться на попередню карту клімату Австралії, яка є третім у світі експортером аграрної продукції. Найбільш родючі ґрунти знаходяться під метровим шаром води. Подивіться на Південну Америку, де зараз збирання врожаю йде – побачите аналогічну ситуацію. Подивіться на карту Росії. У минулому році згоріло три хлібні території України. Тому питання клімату стає не екзотичним, а закономірним. Здається, Інституту стратегічних досліджень належить прогноз щодо того, що через 5-10 років на території Африки не буде жодного гектару землі сільськогосподарського призначення при мільярді населення. Тому загроза голоду для багатьох країн світу – це колосальні виклики і ризики, а для України, поправлю трохи колегу Розгона А. В., не шанс, а унікальна можливість нарешті заявити про себе у світі тим, ким ми є протягом багатьох років.

Зупинюсь лише на одному факторі, який не можна залишити поза увагою. Мотивація для розвитку сільського господарства, мотивація для виробництва продовольства стає унікальною. Сільське господарство стає вигідним бізнесом в усьому світі. Для України це особливо актуально, бо все ж таки третина світових запасів чорноземів, де одиниця продукції з гектара у чотири рази дешевша, ніж у Європі, де існує природна родючість чорноземів – це унікальний шанс. Хочу додати один чинник, який заважає розвитку сільського господарства, до тих, що вже були і ще будуть названі. Сільське господарство України впродовж усіх років незалежності залишається поза ринковою економікою. Купляючи ресурси для свого розвитку за світовими ринковими цінами, свою продукцію змушені реалізовувати з кожним роком з більш жорстким адміністративним регулюванням. Це колосальний стримуючий чинник. Якщо на ваги поставити

два чинники, які знаходяться в основі мотивації, – це приватна власність і вигідна ціна, то я б поставив на перше місце чинник вигідної ціни. Якими б повними власниками ми не стали, якою б завершеною не була земельна реформа, якщо й надалі відбуватиметься таке утиснення з цінами – ця власність, на превеликий жаль, не представлятиме для мене інтересу. Тому протягом усіх років незалежності жорстке адміністрування ціни на сільськогосподарську продукцію залишається колосальним стримуючим чинником. Не буде 80 млн тонн зерна, якщо 10 млн тонн зерна сьогодні заборонено до вивозу з України. Якщо вірити статистичним даним, які свідчать, що врожай складав 40 млн тонн при потребах України 22 млн тонн, то що робити з рештою 18 млн тонн? Якщо заборонили його вивіз, то купіть його принаймні за внутрішніми цінами, які на 30 % менші за світові. Бо завтра прийде весна і ми хочемо знову отримати хороший урожай, отримати зиск від вкладеного. На добрива коштів немає, на пальне коштів немає, банківські кредити можуть отримати лише одиниці, які мають серйозну заставу. А що робити іншим неборакам? Тому головний мотивуючий чинник грошей не в бюджеті. Дуже багато дослідників говорять про державну підтримку. Жоден бюджет не врятує, адже він існує для тих, хто ще не може і вже не може. Бюджет не має підтримувати бізнес. Він для тих, хто навчається, для майбутнього нації, він для тих, хто вже відпрацював своє – забезпечити їм охорону здоров'я і нормальну пенсію. Всі інші повинні заробляти. 10 млн тонн зерна на сьогодні ще можна з України вивезти – експортувати, якщо немає внутрішнього споживача. Щонайменше 10 млрд необхідно покласти на весняні польові роботи – де їх взяти? Тому чинник жорсткого адміністрування треба якомога швидше знімати.

Чи спричинить це зростання ціни на продовольство? Безумовно, спричинить. Ті, для кого залишили зерно, не поспішають його купляти, бо знають, що ціна обвалилася. Вони куплять його завтра, післязавтра – це крупні підприємства, які займаються виробництвом м'яса, наприклад, птахівничі підприємства. Їх також утискають ціною, щоб вони по регульованим цінам продавали. Цим ми стримуємо розвиток ще однієї – м'ясної галузі. Це деформована економіка. Ресурс землі матиме вагу лише у тому випадку, коли мені вигідно буде туди йти. Петре Трохимовичу, це Вам належить формула: норма прибутку на авансований капітал. Якщо я бачу, що цей ресурс мені нічого не дає, я виростив 100 центнерів кукурудзи і вона лежить. Кому вона буде потрібна через місяць? У такому випадку мені цей ресурс нецікавий, навіть якщо він буде на ринку.

Отже, головна проблема усіх років незалежності, всіх 15 урядів – зняти адміністративні окупи з сільського господарства. Звичайно, спочатку доведеться пережити сплеск ціни, але всі будуть розуміти, що сільське господарство і селянин не повинні бути донорами всіх інших. Сьогодні 33 % населення живуть у сільській місцевості. Навіть не живуть, а жевріють, жебракують, тому що вони є донорами інших. Чому? Це питання, яке я хотів би сьогодні висвітлити, бо зараз для сільського господарства України настають дійсно благодатні часи. Це наша стратегічна перспектива. Ми володіємо ресурсом, якого немає ні в кого – це наші землі і, звичайно, наші працьовиті люди. Дякую за увагу!

САБЛУК Петро Трохимович,

Директор ННЦ "Інститут аграрної економіки"

Дозвольте одну ремарку. Рівень заробітної плати на селі – 60 % від середнього у державі. Сьогодні ми говоримо про соціальні питання. У нас є гарні села, газ, дороги, телебачення, телефон. Є усе, крім молодих людей у селі. Чому? До тих пір, поки ми не забезпечимо зарплати на селі вище, ніж у містах, люди туди не поїдуть.

ЖАЛІЛО Ярослав Анатолійович,

Перший заступник директора Національного інституту стратегічних досліджень

Дякую. Колеги, ми зараз почали говорити про ціни, і я думаю, що було б доречно послухати презентацію Ігоря Германовича Манцурова з приводу динаміки цін на продукти харчування в Україні в умовах продовольчої кризи. Будь ласка, Ігор Германович.

МАНЦУРОВ Ігор Германович,

Директор Науково-дослідного економічного інституту при Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України

По-перше, я хотів би дуже подякувати організаторам круглого столу, тому що тема є виключно актуальною і той тон дискусії, який ми сьогодні відслідковуємо, свідчить про те, що принаймні ми починаємо йти у вірному напрямку.

Свою коротку презентацію я хотів би розпочати зі слів, що Україна насправді є абсолютно унікальною країною. Іван Григорович сказав, що зараз для України наступають благодатні часи, але, якщо ми подивимось на статистичні дані, вони, безумовно, вражають. Подивіться, будь ласка. Частка продажу товарів, які вироблені на території України, в структурі роздрібного товарообороту, минулий рік у порівнянні до 2009 р. Вона впала, впала начебто не дуже значно – на 0,6 п.п. Але ж ми розуміємо, що за кожним з цих процентних пунктів мільйони, можливо, мільярди гривень.

Наступний слайд, будь ласка. Спостерігається зниження в розподілі за видами сільськогосподарської продукції – м'ясо та птиця, свіжі та заморожені. Це наші виробництва, якими ми пишалися багато років тому. Нічого не знаю, що з виробами макаронними – це дуже суттєве зниження, але остання строчка – вина – зниження практично на 4-4,5 п.п! Невже Україна не виробляє досить винограду і вина? Ну абсолютна нісенітниця!

Наступний слайд. На жаль, ця динаміка відслідковується на фоні дуже суттєвого підвищення цін. Цін як закупівельних, так і роздрібних. Подивіться будь ласка, ціна тони пшениці у гривнях за рік зросла в 1,6 рази! Жито – практично на 80 %, соняшник – на 70-65 %. М'ясо свиней – невелике, але зменшення. Молоко – на 73 %. Це закупівельні ціни і звичайно, вони є основою подальшого підвищення цін, тому що ця продукція потрапляє в переробну промисловість, харчову і так далі. І, таким чином, ми бачимо динаміку вже оптово-відпускних цін. Хліб за рік здорожчав на 10 %, молоко – на 40 %, масло вершкове – майже на 50 %, крупа гречана... Україна, яка була найкрупнішим у світі виробником гречки, зараз імпортує її з Китаю.

Україна, яка має все необхідне для того, щоб виробляти і задовольняти своє населення продукцією власного виробництва, по-перше, імпортує, а по-друге, підвищує ціни навіть непропорційно до зростання цін у всій світовій економіці.

Ну і ще одна досить серйозна проблема. Я, працюючи фактично в Міністерстві економіки, намагався її вирішити. Задавав запитання і заступникам Міністра, і Директорам департаментів. Подивіться, будь ласка – співвідношення торгівельної надбавки кожної області і середньоукраїнського рівня за видами продовольчих товарів. На це звертав увагу Прем'єр-міністр, коли говорив, що у нас дивні речі в економіці. Хочу звернути Вашу увагу, що є області, де по всіх видах товарів торгівельна надбавка набагато вища, ніж середньоукраїнська! Скажімо, Київська область, – хліб + 44 %, тобто, на 44 % вище, ніж середньоукраїнська. Крупа – на 30 %, яловичина – на 40 % і т.д. Те ж саме по Одеській області, по Рівненській та ін. І в свою чергу, є області, де, знову таки, по всіх видах товарів ця торгівельна надбавка набагато нижча. Це Дніпропетровська, Луганська, Харківська, Черкаська області і м. Київ. Чому? Відповіді поки що немає. Причому Дніпропетровська і Донецька області – сусідні області, а ситуація абсолютно різна.

До чого це призводить в плані соціальних стандартів? Структура сукупних витрат домогосподарств по окремих видах харчування. Ми бачимо 2009 рік у порівнянні з 2008 роком. М'ясо та м'ясопродукти в структурі: в 2008 році – 23,3 %, в 2009 – 22,1 %. Витрати зменшуються, і це по домогосподарствах, які мають 5 і більше дітей, тобто це найбільш вразлива соціальна група. І ми хочемо підвищувати народжуваність, хочемо досягти, принаймні, залишити на сьогоднішньому рівні, кількість населення в Україні. Тобто, звичайно, що ця, найбільш вразлива соціальна група, не споживає найбільш цінні продовольчі продукти. Олія та жири, тут трішки зросло, але розуміємо, що за рахунок дешевих жирів – це маргарин, тобто те, що не дуже позитивно впливає на стан здоров'я українських громадян. Овочі та картопля. Тут є певне зменшення, проте не за рахунок овочів, а за рахунок картоплі, тобто менш корисного виду харчування.

Ну і розподіл домогосподарств за самооцінкою рівня їх доходів. Яким чином домогосподарства, при умові, що їхні доходи зросли б, планували використати цю надбавку? Всі домогосподарства в 2009 році 29,9 % направили б на придбання їжі. Це трішки більше, ніж у 2008 році. Але якщо ми подивимось на структуру домогосподарств, то та сама, найбільш вразлива соціальна група – 5 і більше дітей, про яку ми, держава маємо дбати, коли говоримо про

підвищення народжуваності, – 83 % оцієї надбавки спрямували би на придбання їжі. Це означає, що вони насправді недоїдають! При цьому, хочу звернути увагу ще на один факт. Ця ж група значні суми направила б на освіту, а саме 62,9 %. Тобто статистичні дані, які я навів, на жаль, орієнтують нас на той висновок, що ситуація дуже і дуже складна, і ми маємо зробити все, щоб найближчим часом її виправити. Дякую вам!

ЖАЛІЛО Ярослав Анатолійович,

Перший заступник директора Національного інституту стратегічних досліджень

Дякую, Ігор Германович, це дійсно серйозна проблема, все таки, я сподіваюсь, що ми вийдемо на якісь більш оптимістичні висновки, тому що дуже все песимістично виходить. Андрій Васильович, будь-ласка.

СРМОЛАЄВ Андрій Васильович,

Директор Національного інституту стратегічних досліджень

Ми маємо на старті «круглого столу» чималу кількість даних, сумних і загрозливих, пов'язаних з різною кількістю характеристик стану ринку, стану виробництва конкретних товарів. Мені здається, нам поступово потрібно виходити на постановку питання про те, які напрями аграрної політики і підходи до продовольчої безпеки маємо напрацювати як рекомендації. В цьому сенсі є кілька пропозицій, які, можливо, сприймуться дискусійними, і можливо, зададуть певні параметри розмови.

Перше. Мені здається, питання на сьогодні не стільки в формуванні ринку землі, де земля починає функціонувати як товар. Питання, як організувати і як розглядати землю. На жаль, у нас дуже часто, коли ідуть політичні і експертні баталії стосовно розуміння ринку землі, то земля розглядається як родюча територія. І відповідно, виникає сама дискусія: продаємо – не продаємо. А хто буде контролювати, перепрошую? Я пропоную розглядати (а вже в найближчі місяці ці дебати будуть в парламенті) питання землі як товару, в першу чергу, як виробничого комплексу зі своїми унікальними якостями. В цьому сенсі ми з чим стикаємося? Не лише з проблемами кадастру землі з точки зору відрефлексованої земельної території, але і з точки зору завершення паспортизації землі, формування державного погляду на кожну територію як аграрноосвоєну з її спеціалізацією і вимогами цієї спеціалізації, формування вимог до будь-якого покупця-інвестора з точки зору землекористування. Оскільки він приходить не взагалі на квадратний кілометр, він приходить на конкретне поле зі своєю традицією, інфраструктурою і вимогами до оновлення інфраструктури і можливостями використання. У всякому разі якби був абстрактний ліберальний ринок у Франції, вона давно б перестала бути центром виноградарства. В нашому випадку слід враховувати специфіку організації родючої землі, де є степні райони з високотоварним виробництвом, де переважають зернові, є специфіка центральних районів і так далі. Мені здається, цей підхід до формування політики землекористування, роботи з інвестором, покупцем, до можливостей землекористування – це шлях до нової аграрної політики. Будь-хто, будь-кому може продавати землю – це не проблема, якщо ми знаємо, який буде обсяг, інтенсивність, які вимоги до відтворення земельного ресурсу по конкретній території. І головне, це дозволяє нам індикативно планувати обсяги, товарні групи і так далі, не втручаючись у виробничий процес. Мені здається, це ключ до розуміння того, як ми маємо тлумачити, просувати земельний ресурс як складову аграрної політики, а не як абстрактну земельну реформу.

Другий момент. Питання, пов'язане з підходом до інвесторів. Я свого часу сперечався з нашими фінансовими експертами. Україні, мені здається, не потрібні буквально абстрактні гроші. Спекулятивного капіталу на ринку досить. До речі, це відповідь на запитання про боротьбу за активи розвинутих країн. Гарячі гроші – це емісійний вихід з кризи. Куди біжать ці гроші? В різноманітні схеми, пов'язані з недокапіталізованими активами. В тому числі в українську землю. Так ось питання не в пошуку фінансових інвесторів. Питання в пошуку технологічних інвесторів. Той, хто здатен приходити на землю з новими технологіями користування і здатен сформувати виробництво з новими доданими вартостями. І це має бути ще однією вимогою до інвесторів, які приходять працювати або в режимі СП, або в режимі власника.

Третій момент. Включення в розподіл праці. Зараз популярно говорити – хто прийшов, з тим і працюємо. Мені здається, не все рівно Українській державі, які пріоритети якому інвестору віддавати – китайському, Саудівській Аравії, Великій Британії, Німеччині чи Франції. Тому формування геополітичних, геоекономічних пріоритетів в залученні інвесторів має бути також

складовою аграрної політики.

Ну і я би хотів відреагувати на судження Івана Григоровича. Не все так просто з розвитком підприємництва на селі не тому, що у нас якийсь не такий підприємницький потенціал. До речі, підприємницький потенціал – це одна із складових здатності нації на розвиток, один з моментів будь-якої модернізаційної теорії.

Питання демографічного ресурсу. Зовсім недавно пані Лібанова провела великий круглий стіл за участю урядовців, де було поставлено ключове питання: на які трудові ресурси може розраховувати Україна років через десять, коли ми все класно модернізуємо? А хто там працюватиме? І, як це не сумно звучить, в цій царині АПК є на сьогодні провінційним і навряд чи стане завтра високоіндустріальним. Питання залучення трудових ресурсів і проведення державної демографічної, міграційної політики буде одним з ключових з точки зору кваліфікації, культури, адаптації і так далі. Я також вважаю це одним із завдань, над яким потрібно думати.

Ну і на останок про екологію. Згадували Австралію, я скажу про два інші моменти. Це питання, пов'язане зі станом води в Україні, особливо станом ґрунтових вод. Із кожним роком це питання стає все більш гострим, оскільки ми втрачаємо гектари ще і тому, що на жаль, змінюється структура ґрунту, в тому числі родючого. Низька якість цих ґрунтових вод, враховуючи техногенні ризики. Ми маємо насправді говорити про серйозну програму екологічної реабілітації країни років на двадцять-тридцять, тому що деякі об'єкти не реабілітуються за рік. Деякі регіони фактично знаходяться в стані передекологічної катастрофи. Ми дуже багато говорили, наприклад, по окремих техногенних об'єктах. Подивіться, що відбувається з Дніпром, з пустотами в Донбасі, Криворізькому басейні, що відбувається в центрі на чорноземній зоні, пов'язаній з техногенними об'єктами, засоленням і так далі. Якщо ми цю програму не реалізуємо, то через десять-п'ятнадцять років, на жаль, ми отримаємо з боку світового співтовариства зовсім інший паспорт нашої землі. Тому складовою аграрної політики має бути ще і довгострокова програма техногенної реабілітації. Які технології може використати держава, окрім проведення реформ? Я переконаний, що без використання космічних технологій діагностики землі і формування кадастру на базі космічних технологій ми отримаємо черговий скандал. Ви знаєте, скільки карт, стільки і схем. Якщо приходять приватний інвестор, і в нього є три карти і ділянки не співпадають, то замість реформи ми отримаємо чергову проблему, пов'язану з нашою участю у світовому ринку.

І другий момент. Без національної системи моніторингу екологічних об'єктів, до якого мають залучатися не лише виконавча влада, але і експертні структури, міжнародні структури, на жаль, ми втратимо контроль над якістю і оцінкою власних ресурсів через п'ять-десять років. Тому що в умовах конкуренції, наприклад, клеймо Чорнобиль, чи негативна оцінка вод, ґрунтів, чорноземів, вплине на імідж наших продовольчих товарів (особливо, якщо вони будуть претендувати на статус «зелених») більше, ніж всі наші аргументи по вартості і ціні.

Тому, мені здається, що ця композиція має стати основою для формування аграрної політики держави. Її складовою має бути земельна реформа, екологічна реабілітація, план по землекористуванню і вимоги до інвесторів.

Ну і на завершення, дуже б хотілося, щоб ми, говорячи про лібералізацію, не плутали це з хибним «ринковим фундаменталізмом». Зараз більшість країн визнають, що однією з причин кризи була недооцінка ролі держави, навіть з обмеженим економічним суверенітетом, в умовах високого рівня глобалізації. Держава дійсно перестає бути власником активів. Але напрацьовуються нові регулятори, які дозволяють проводити їй суверенну економічну політику, особливо в аграрній царині. Я думаю, що це саме той випадок, коли ми, лібералізуючи сферу виробництва, лібералізуючи стосунки, маємо зберегти можливість модерувати розвиток. На цьому я завершую. Дякую!

ЖАЛІЛО Ярослав Анатолійович,

Перший заступник директора Національного інституту стратегічних досліджень

Дякую, Андрій Васильович. Ми продовжуємо дискусію. Ми завжди на наші дискусії з задоволенням запрошуємо представників самоврядних організацій, підприємців, тому що вважаємо, що такий діалог є дуже важливий – між експертами та офіційними особами, підприємцями. Тому я з великим задоволенням хочу надати слово Генеральному директору Української аграрної конфедерації Сергію Васильовичу Стоянову. Будь-ласка, Сергій Васильович.

СТОЯНОВ Сергій Васильович,
Генеральний директор Української аграрної конфедерації

Дякую за запрошення. Хочеться сказати з приводу продовольчої кризи, викликів та наших перспектив. Я хочу звернути увагу всіх присутніх на те, що коли у світі говорять про продовольчий ринок, продовольчу кризу, фактично йдеться про зерно, зверніть увагу – зерно! Не говорять про сир, не говорять про цукор, про ковбасу, сосиски, птахівництво. І Анатолій Васильович правильно сказав, що Міністерство розглядає зерновиробництво як той вид діяльності, де можна найскоріше надолужити і реалізувати потенціал. Потенціал – це те, чого немає, але може бути. У нас в рослинництві потенціал 100 %. Тобто ми вирощуємо 40, а нам потрібно 80. Рослинництво – це той сектор аграрної економіки, який ми маємо на увазі, коли говоримо про наш потенціал.

І ми не зробили те, що всі країни давно вже зробили, 20 років втрачено для реалізації потенціалу в рослинництві! Чому? Головна причина в тому, і я згодний з Іваном Григоровичем, що наші уряди були ледачкуваті. В якому плані? Подивіться, чому застосовується квотування і обмеження на експорт зерна? Це швидко! За 20 років Держава не зробила того, що зробили в розвинутих країнах – продовольче субсидування населення. Візьміть систему Food Stamps, так званих продовольчих карточок в Америці, яку можна застосувати тут.

У нас в квазіринкових умовах працює рослинництво і переробна галузь. Ви знаєте, що нашим хлібникам (хлібним холдингам) дісталось майно як трофеї від радянського союзу. Вони його модернізували, це сьогодні передові підприємства. Але вони сьогодні продаються. Чому? Їх держава замучила зі своїм регулюванням: з дозволенним зростанням ціни, безкінечним декларуванням і ціновим терором. Це не бізнес.

Щодо рослинництва. На сьогодні рослинництво недокапіталізоване, тут не дотримуються технології. Візьміть дві ділянки пшениці у період посухи. Ділянка, на якій виконано комплекс робіт, дає 30 центнерів з гектару, а ділянка, де абияк посіяли, не підкормлювали – 15 центнерів з гектару. От вам і потенціал! Потенціал у нас 100 %!

У нас відбувається стерилізація прибутку у рослинництві через квотування, різні обмеження. Рослинництво – це є той сектор, де вигодонабувачами є найбільше коло людей – громадян України. Це не власники п'яти олійних холдингів, або трьох чи п'яти птахівничих.

Для рекомендацій. Потрібно негайно в державі запроваджувати програму продовольчого субсидування населення; бізнес повинен сам себе годувати, кормитися за рахунок профіту. Друге. На сайті Президента є «Програма реформ», де зазначено, що держава не повинна втручатися у ціноутворення та відмовляється від обмежень експорту. Зайдіть на сайт Конфедерації – ми виклали це епіграфом, цитатою дня для нашого сайту. І що ми маємо? Іде повзуче одержавлення діяльності в аграрному комплексі! Це що, така велика реформа, торгувати державній організації зерном? Яка передова країна світу торгує зерном? Зараз скажуть, що Канада торгує. Та ні, Канада торгує на ринкових принципах, за чиказькими цінами. Австралія від цього відмовилася, і всі розвинуті країни світу не застосовують квотування, і не впроваджують продаж державою зерна. І ніхто не помічає, що є застороги цьому з боку Мін'юсту, і Антимонопольному комітету. До чого ми йдемо? Таким чином, в державі не закінчена програма приватизації, як глобальне явище, продаються стратегічні об'єкти.

Тепер ще одне. Прийняли зміни до оподаткування, придумали якусь квазі систему оподаткування: перший продаж з ПДВ, інші продажі без ПДВ. В результаті що відбулось? Вбиваємо цивілізований елеваторний бізнес. У Франції все зерно викупується елеваторами, там ніхто не тримає його на зберіганні. Прості переробники, мукомели все скупляють і зберігають. У нас це знищується.

І поєднуючи з тими словами, що сказав Іван Григорович і Анатолій Васильович. Нам потрібно 100 мільярдів, а хто їх дасть? 25 мільярдів сільське господарство повинно віддати банкам. І немає де взяти на посівну. Про який подальший розвиток ми можемо говорити? Що потрібно робити? Перше – продовольчі субсидії, і друге – необхідно пручатися одержавленню. Дякую!

ЖАЛЛО Ярослав Анатолійович,

Перший заступник директора Національного інституту стратегічних досліджень

Сергій Васильович, якщо дозволите, коротке запитання. Не секрет, що все таки, трейдери – це важливий інструмент системи.

СТОЯНОВ Сергій Васильович,

Генеральний директор Української аграрної конфедерації

Це елемент, зрозумійте!

ЖАЛЛО Ярослав Анатолійович,

Перший заступник директора Національного інституту стратегічних досліджень

Так, але не секрет, що складається так, що, на жаль, дуже незначна частка доходу, який отримується на кінцевій реалізації продовольства, спускається знову до виробника. Як Ви думаєте, які механізми потрібно запровадити, щоб від трейдерів фінанси шли до виробника?

СТОЯНОВ Сергій Васильович,

Генеральний директор Української аграрної конфедерації

Сьогодні повністю знищена конкуренція! Існує 5 підприємств. А ми чомусь воюємо з іноземними трейдерами. Де ви бачили в Україні іноземних трейдерів? Це дочірні підприємства, які принесли в Україну свій досвід зернової торгівлі. У нас 15 провідних компаній зайшло в 2000 – ні роки. Вони забезпечили надзвичайно високий рівень конкуренції. А що сьогодні відбувається? Постійні зміни. Можна говорити, що ринок зруйнований на сьогоднішній день.

І ще одне хочу сказати. Часто ми чуємо останнім часом, що ми боремося ще і з посередниками, і з трейдерами. Чому? Ми хочемо залишити зерно, щоб воно вироблялось. Якщо 10 років тому споживання було 22, а зараз 25. На 2-3 мільйони виросло споживання зерна всередині України. Це і борошно, і крупи, і тваринництво. При тому зростанні, що демонструє нам Миронівський хлібопродукт та й інші. 3 мільйони! Надіятись на те, що ми за 10 років хочемо збільшити на 40 мільйонів тонн виробництво зерна, а використаємо всередині знову ж таки на три мільйони більше. Куди ми дінемо 37 мільйонів? Що ми будемо з ним робити? Державний оператор буде торгувати? А ризики хто на себе візьме? А якщо провалиться перепроданий ринок? І я не згодний з Саблуком П. Т. – це ніяк не продовольча криза. Збурила це все фінансова криза: квазі-інструменти, квазі-гроші, яких емітовано значну кількість.

ЖАЛЛО Ярослав Анатолійович,

Перший заступник директора Національного інституту стратегічних досліджень

Дякую Сергій Васильович, це дійсно комплексна проблема. Наступний попросив слово Сергій Григорович Наливка – Директор консалтингового агентства “ААА”. Будь ласка.

НАЛИВКА Сергій Григорович,

Директор консалтингового агентства “ААА”

Если говорить про продовольственную безопасность, а мы имеем отношение к производственному бизнесу, потому что мы и строим холдинги, мы их сопровождаем, реструктуризируем (хотя в составе наших клиентов есть и всеми нелюбимые экспортеры-транснационалы), структуру доходов и тех и других, мы – агентство, знаем очень хорошо. Потому что мы работаем, в первую очередь, с управленческим учетом. И могу сказать, что я полностью Сергея Васильевича поддерживаю, в том, что если не будет свободного рынка, то зачем выращивать зерно и по факту зачем вся эта “карусель”. Поэтому, не знаю как там “риски світової продовольчої кризи” а вот “виклики для України”... Главная проблема для продовольственной безопасности Украины - это запрет экспорта зерна. Потому что на озимые осенью недосеяли полтора миллиона гектар. Сейчас наши клиенты, большое количество не фермеров, а именно середняков (10, 20, 30 тыс. га), думают “а вообще, что сеять весной, зачем, к чему?..” Поэтому именно пресс и есть главной угрозой продовольственной безопасности Украины. Вернуться к

колхозному строю – это увидеть пустые прилавки магазинов.

И еще, Ярослав Анатольевич, это как раз последний вопрос, который был задан Сергею Васильевичу, по поводу распределения прибыли. Мне очень понравился доклад, мы примерно такой же доклад для группы американских банков недавно закончили. Только у нас он на 80 страниц. Могу сказать, что в лучшие, хорошие годы, маржинальная рентабельность была порядка 17 %. В то время как у производителей 17 % может быть максимальная рентабельность выращивания ячменя. Но в целом нет бизнесов с такой рентабельностью! Сергей Васильевич, какие 5-6 %?! На самом деле, - это прибыль до запрета на экспорт, основная масса оставалась как раз у товаропроизводителей. А без трейдера товаропроизводитель никто. Сейчас у нас есть товаропроизводители, но нет трейдинга, экспорта, и что? Они не могут не то, что посеять, они не могут прошлые кредиты отдать. Сейчас рейдерство идет, банки захватывают аграрные холдинги. Поэтому самая большая угроза продовольственной безопасности Украины – это действия правительства.

И еще о докладе, у меня есть единственное замечание. Такой белой нитью проходит – экстенсивный способ, неэффективный. Вот я просто взял “динаміка використання орних земель по пашні”. Хочу сказать, 2004 год был очень урожайный. Шикарный год – собрали 42 миллиона тонн зерна. Никто не поверил. Типа – ну повезло. 2010 год, неудачный год. Собрали 42 миллиона тонн зерна. Знаете почему? Потому что после политических событий 2004-2005 гг. сюда пошли реальные инвестиции с очень высокой культурой агротехнологий. Неспекулятивный капитал. И вот эти показатели урожайности относятся в целом к сектору. Так вот, благодаря вот этим инвестициям в шикарный 2008 год мы собрали 52 миллиона тонн. У нас по факту со времени оранжевой, нелюбимой многими, революции, когда пошли инвестиции, и был действительно либеральный рынок, продуктивность выросла на 38 % только благодаря инвестициям. Потому что государство не вмешивалось. Оно только пыталось там шкуру снимать. Сейчас прессуют – инвестиции не пойдут. Инвестиции в аграрный сектор идут только тогда, когда есть гарантии экспорта. Нет гарантий экспорта – не будет инвестиций. Не будет инвестиций – не будет развития, будет сворачивание производства. Поэтому угрозы есть угрозы.

И, кстати, вот по холдингам – не тем, которые вышли на IPO, а те середнячки, которые сидят по селам в центральной Украине. У них урожайность по культурам такова (на 5 тыс. гривен оборотки), что показатели многих стран просто «отдыхают». У нас есть клиенты, которые умудряются собирать на тысяче гектаров по два урожая сои в год. 6 тонн с гектара! И поверьте, когда директор узнает, что у него получается 100 % маржинальная рентабельность, он начинает нервничать. И спрашивать у агронома, куда делось все. В данном случае потенциал есть, и его не надо трогать. Все эти 70 миллиардов инвестиций, 100 миллиардов инвестиций. Не знаю, кто считал – 100 миллиардов в год инвестиций, не знаю просто, куда их столько девать. Потому что мы рассчитываем реальные бизнес-планы для наших клиентов, на реальные гектары с учетом техники. Я не знаю, что это за фантастическая цифра. В реальности надо 75 миллиардов на все, без техники. Поэтому я вижу только одну угрозу – это политика правительства.

ЖАЛІЛО Ярослав Анатолійович,

Перший заступник директора Національного інституту стратегічних досліджень

Дякую Сергій Григорович. Слово для виступу надається Генеральному директору Міжнародного інституту безпеки та якості продуктів харчування Миронюку Геннадію Івановичу. Будь ласка Геннадій Іванович.

МИРОНЮК Геннадій Іванович,

Генеральний директор Міжнародного інституту безпеки та якості продуктів харчування

Невеличке повідомлення мало б бути з початку, може нам вдалось би повернути трошки хід дискусії.

Перше. Дуже пристойна доповідна записка, я вітаю авторів з її створенням, але я би дуже просив, якщо можливо кілька термінів, які тут використані навіть у назві, “ризики продовольчої кризи” – детермінізувати, пояснити, що ж ви мали на увазі. Мені здається, що вони використані трошки скромно. Чому? По-перше, я звертаюсь до пишучої братії щодо слова криза. Ми залякали вже людей цим словом, при тому що кожен вкладає в це слово свій зміст. Я просив би шановних журналістів використати те, що давно вже люди за кордоном використовують. Криза – це привід

для удосконалення. Це не біда, це притаманний ринковій економіці спосіб життя, очищення, якщо хочете. Криза – це привід для удосконалення. І наша справа, чи використаємо ми цей привід. Сьогодні говорили, що це – оптимальний шанс для України. Він повторюється кожні 8 років. Потрібно працювати з ним, а не обговорювати, які ми бідні, нещасні, у нас криза – чи то фінансова, чи продовольча. Та яка різниця! Потрібно саме цей шанс використати для удосконалення. А що пишемо ми? Пункт 4 аналітичної записки необхідно скоригувати: “підготовка до завершення реформи земельної”. І скільки ж десятиріч ви маєте готуватись до цієї земельної реформи? 20 років вже готувались, ще років 20, ви підете на пенсію і ще потрібно буде готуватись до земельної реформи. Це не удосконалення. Так ми кризу не використовуємо, ми навпаки її заганяємо в такий кут, звідки вона певно не вибереться.

Друге. У назві доповідної записки використано такий термін “ризик світової продовольчої кризи”. Якщо ми говоримо про ризик, то повинні розуміти, як це слово використовується в світі, як воно трактується. Що таке, власне, ризик? Слово хороше, його часто підміняють словом “виклики”, це більш журналістський витвір – “виклики”. А якщо говоримо про ризик – це функція ймовірності виникнення негативного впливу та важкості його наслідків. Щось сьогодні було сказано, і в доповідній записці, і в доповідях про ймовірність виникнення негативного впливу та важкості його наслідків? При тому, що дуже багато було матеріалів, які можна для цього використати. Мені здається, що я цього не почув. Якщо б ми структурно, відповідно до назви доповідної записки вдалися до цього питання, то ми б сказали, що загальне поняття про ризик у світі розуміють як оцінка ризику, управління ризиками і повідомлення про ризик. Можна сказати, що сьогодні ми говорили про одну складову – оцінку ризику. Можна сказати, що оцінка ризиків у вашій доповіді була, але більше повідомлення про них. Ми говорили кожен по своїй справі, повідомляли, як відбувається справа в тій чи іншій галузі. І ці доповіді були абсолютно ефективні, фахові. Чудово, але не було третього компонента щодо ризиків – не було спроб зробити управління ризиками. А це найважливіше. Управління ризиками – це процес вибору альтернативних рішень на підставі результатів оцінки ризиків та, у разі необхідності, вибору та впровадження відповідних заходів управління, аж включаючи регуляторні заходи. Проблеми всі ставили, тобто можна сказати, що інформація про ризик була, але не було пропозицій про регуляторні заходи, які б допомогли нам ці ризики подолати. Ніхто не сказав: “А що нам потрібно зробити, щоб використати саме цей привід для подолання ризику?” Більш того, я б в пункті 4 вашої доповідної записки висловлювання “підготовка до завершення земельної реформи” зняв. Можна готуватись до цієї реформи безкінечно довго.

І останні два слова. Було дуже ключове слово використане у доповіді Директора Інституту – додана вартість. Не можна говорити лише про ринок сировини. Україна і так перетворилась за останні роки на сировинний ринок. Потрібно додавати вартість, необхідно переробляти продукцію, продавати готовий продукт. Починаючи від борошна, і закінчуючи готовим хлібом. До речі, я думаю, дуже цікаво буде дізнатися, адже я працюю з приватними підприємцями і знаю кількох з них, які торгують замороженим хлібом. Українським хлібом. А це продукт, який конкурентоспроможний на світовій арені. А щоб торгувати готовим продуктом, щоб цю додану вартість залишати в Україні, потрібно працювати так, як в усьому світі. А наш уряд, і один і другий і третій, всі чомусь стоять проти того, щоб ми запровадили в Україні систему управління безпечністю, без якої не можна вивести продукт на закордонні ринки по конкурентоспроможним цінам. Крім сировини. Чому ми не хочемо зробити систему контролю за готовим харчовим продуктом, щоб він був безпечним для здоров'я людини сьогодні і в якійсь перспективі для того, щоб він коштував дорожче? Комусь це дуже невігдно. Це теж одна з проблем, які варто було б обговорити. Я дякую.

ЖАЛІЛО Ярослав Анатолійович,

Перший заступник директора Національного інституту стратегічних досліджень

Дякую, Геннадій Іванович. Єдине, що я хотів би зазначити, це те, що коли ми говоримо про підготовку до земельної реформи, ми ставимо конкретні терміни, які на нашу думку є реалістичними. Ми говоримо про те, що ми вважаємо за можливе, скажімо з 1 січня 2013 року запровадити повноцінний ринок земель сільськогосподарського призначення. Більше того, в доповіді ми намагаємося описати ті конкретні кроки, які повинні бути здійснені для того, щоб цю підготовку забезпечити. А взагалі слід відмітити, що коли ми презентуємо якісь доповіді на круглому столі, ми в жодному разі не претендуємо на якусь істинну, останню інстанцію або повну

вичерпність розкриття того чи іншого питання. Але ми розраховуємо на те, що це просто наш внесок у дискусію, і розраховуємо на відповідну реакцію всіх учасників дискусії. І взагалі, я закликаю учасників до того, що якщо ми щось критикуємо, то давайте пропонувати щось, а не розповідати, хто в чому неправий.

Слово має пан Шліхта Валентин Михайлович, Генеральний директор Українського державного науково-дослідного інституту “Ресурс”. Будь-ласка.

ШЛІХТА Валентин Михайлович,

Генеральний директор Українського державного науково-дослідного інституту “Ресурс”

Перш за все, я хочу подякувати за запрошення взяти участь у цьому надзвичайно цікавому “круглому столі”, присвяченому питанню ризиків світової продовольчої кризи та викликів для України. Нам необхідно звернути увагу на баланс споживання продуктів харчування населенням України. Адже поголів’я худоби у нас постійно скорочується через високу собівартість її вирощування та інші причини. Як наслідок, населення забезпечує власні потреби у харчуванні за рахунок продукції рослинного походження. Крім того, спостерігається нарощування імпорту низькоякісної продукції тваринництва за низькими цінами, що також не сприяє розвитку вітчизняної тваринницької галузі.

Ще одне питання щодо забезпечення повноцінного і збалансованого харчування населення. Ми все менше виробляємо плодоовочевої продукції, а та, що виробляється, переробляється не на вітчизняних потужностях. При цьому, нарощуються обсяги імпорту плодів і ягід з інших країн світу, знову ж таки низької якості та тих видів, які вирощуються в Україні. Це є вкрай негативним, адже потрібна виважена політика щодо захисту вітчизняного товаровиробника і споживача. Над цим варто подумати. Дякую!

ЖАЛІЛО Ярослав Анатолійович,

Перший заступник директора Національного інституту стратегічних досліджень

Дякую, Валентин Михайлович, слухне питання. Зараз слово має Збарський Василь Кузьмович, завідувач кафедри аграрної економіки імені професора І. Н. Романенка Національного університету біоресурсів і природокористування України. Будь-ласка.

ЗБАРСЬКИЙ Василь Кузьмович,

Завідувач кафедри аграрної економіки імені професора І.Н. Романенка Національного університету біоресурсів і природокористування України

Я представляю колишній аграрний університет. Хочу звернути вашу увагу на наступних питаннях. Стрімкі зміни техногенного демографічного, кліматичного характеру опосередковано позначаються на рівні продовольчого забезпечення країн світового співтовариства, зокрема й тих, що розвиваються.

Глобальним чинником, який зумовлює проблему продовольчої безпеки, залишається бурхливий ріст населення та його урбанізація. За оцінками експертів, до 2025 р. населення планети збільшиться до 8 млрд з одночасним стрімким збільшенням чисельності міських жителів. Має значення і регіональна нерівномірність розселення. У світі сотні мільйонів людей недоїдають або голодують. Статистика засвідчує наявність великих регіонів хронічного недоїдання, насамперед країн, що розвиваються, у Південно-Східній Азії, окремих країн Центральної Африки та Латинської Америки. За останній період відбувся вже не один саміт керівників держав, які приділили увагу цій проблемі.

Ретроспективний погляд на показники динаміки та сучасний стан виробництва продовольчих ресурсів засвідчує, по-перше, адекватну реакцію багатьох країн світу на загрозу нестачі продовольства, по-друге, на різні темпи нарощування виробництва. Зокрема, світова статистика свідчить, що до видів продовольства, які займають основні позиції на ринку, належать зернові, технічні та олійні культури, а також м'ясо-молочні продукти.

Динаміка досягнення зазначених обсягів виробництва характеризується наступними даними. Виробництво м'яса за період з 1961 до 2008 р. збільшилося у 3,8 рази, зокрема свинини – з 24,75 до 103,2 млн т або у 4,2 рази. Китай збільшив виробництво з 1,61 до 47,2 млн т, США – з 5,17 до 10,5 млн т, а в Україні відповідні показники становлять 955,1 тис. т (1960 р.), 589,9 тис. т (2008

р.). До 12 країн світу, які вирощують 79,9 % всієї свинини, крім вищевказаних країн, належать Німеччина, Франція, Іспанія, Данія, Польща, Канада, В'єтнам, Російська Федерація і Філіппіни.

Виробництво молока, що тісно пов'язано з розвитком галузей тваринництва за відповідний період, зростало повільнішими темпами. В цілому воно збільшилося майже на 85 %, у т. ч. в країнах Північної Америки – на 44,0 %, в Океанії – у 2,1 разу.

Огляд формування м'ясних ресурсів і молока у світі та виявлені при цьому континентальні та міждержавні відмінності в обсягах виробництва і його структурі показують, що кількісні показники поголів'я худоби і птиці відіграють пріоритетне значення.

Сучасне розміщення продуктивних сил в аграрному секторі пов'язано не лише з агрокліматичними умовами країн різних континентів, а й із сформованими в умовах глобалізації ринкових відносин міжнародним поділом праці. В результаті у значній частині країн відбулася поглиблена спеціалізація на виробництві певних видів тваринницької продукції, що підвищує рівень її конкурентоспроможності на світовому ринку.

Маючи величезні ресурси м'ясної продукції, більшість країн світу продовжує їх нарощувати. Зокрема, за період з 1990 р. поголів'я великої рогатої худоби у Бразилії збільшилось на 28,4 млн гол. або на 19,3 %, Китай – на 3,1 млн гол. або на 4 %.

На виробництво продукції рослинництва помітно впливають, в першу чергу, кліматичні чинники. Це стосується і зернової галузі в різних частинах світу. Просторовий фактор стосовно цієї галузі – це найголовніший чинник, оскільки він зумовлює сільськогосподарське виробництво в умовах Півночі й Півдня, посушливих зонах і тропіках, субтропіках, оазисах пустель, у гірських умовах.

Виробництво зерна у світі в 2009 р. становило 2489 млн т, з них продовольчого – 1360,6 млн т або 54,7 %. Основна частка вирощеного зерна припадає на кукурудзу – 32,8 %, пшеницю – 27,4 і рис – 27,3 %.

У більшості країн виробництво зерна має стабільний характер або високі темпи його нарощування. Порівняно з 2000 р. Бразилія збільшила виробництво зерна на 25,4 млн т, Бангладеш – на 7,3, Казахстан – на 9,3, Китай – на 76,4, Росія – на 30,9, США – на 77, Україна – на 21,6 млн т.

За кілька років Україна стала партнером серед експортерів на ринку зерна. У 2006 р. вона експортувала зерно у 72 країни світу.

Надзвичайно велике значення в системі глобальної продовольчої безпеки на сучасному етапі розвитку продуктивних сил має інфраструктура світового ринку. Суспільний поділ праці, науково-технічний прогрес, природні ресурси та інші геополітичні й економічні чинники розвитку людства визначили стан світової торгівлі на початку XXI століття. В результаті формування міждержавного обміну товарами і послугами їх обсяг у світі досяг величезних розмірів, а високорозвинуті країни зайняли на ньому виключно монопольне становище.

Зовнішньоторговельний оборот України (2007 р.) визначався такими показниками експорту й імпорту товарів і послуг: загальний – 100,9 млрд дол. США, у тому числі експорт – 49,3 млрд дол. Українські товари експортуються практично в усі країни світу. У 2009 р. зовнішньоторговельний оборот становив 85,1 млрд дол. США.

В Україні частка товарів АПК у загальному обсязі експорту в 2009 р. (групи товарів 01-24) становила 9514,9 млн дол. США або 24 %. Незважаючи на позитивне сальдо у торгівлі агропромисловими товарами, досить великим є обсяг імпорту готових харчових продуктів, що знижує попит на продукцію вітчизняного виробництва.

Світове співтовариство в контексті набутого досвіду міждержавних відносин сформувало певні засади СОТ. Торговельна політика на сучасному етапі її трансформації та проблеми, що виникають на світовому ринку товарів і послуг, регулюються (узгоджуються) як двосторонніми угодами, так і певними інституціями. Залежно від цього торгівля є об'єктом регулятивної діяльності багатьох галузевих, регіональних, глобально-універсальних інститутів, а також міжурядових і неурядових організацій тощо.

Концептуально аграрна політика повинна виходити з необхідності всебічної підтримки сільського господарства для забезпечення продовольчої безпеки держави. Однією зі складових частин такої політики на сучасному етапі переходу до організованого ринку є збереження ролі і відповідної системи державного регулювання ринкових відносин. У цілому це зводиться до системного застосування наукових прогнозів виробництва та чіткого визначення довго- і короткострокових пріоритетів державної підтримки ринку на структурному (галузевому) рівні для стимулювання його розвитку з орієнтацією на експорт сировини і продуктів її переробки.

Україна повинна законодавчо визначити зовнішньоекономічні цілі аграрної політики. Її

сутність має широкий спектр позицій, серед яких особливе місце відводиться розширенню ринків збуту аграрної продукції на основі створення її потенціалу.

Стрімкий розвиток світової економіки в умовах глобалізації екологічних процесів обмеженості енергетичних ресурсів та іншої сировини загострює ситуацію на світовому ринку. Демографічна ситуація викликає подальшу потребу в нарощуванні продовольчих ресурсів, обсяг яких нині не задовольняє потребу населення багатьох країн світу, особливо у продуктах харчування. Перерозподіл ресурсів продовольства здійснюється в рамках торгівлі агропродовольчою продукцією, обсяг якої досяг у 2009 році 876,4 млрд дол. США. Лідируючі позиції серед експортерів продовольчої продукції займають США, Канада, Австралія, Росія, Китай. Україна займає міцні позиції на ринку зернових і олійних (соняшник) культур, але знаходиться в стані імпоротної залежності на ринку м'ясо-молочної продукції, що є надзвичайно негативним явищем. Дякую!

ЖАЛІЛО Ярослав Анатолійович,

Перший заступник директора Національного інституту стратегічних досліджень

Дякую, Василь Кузьмович, за такий емоційний, але слушний доробок. Слово просив Володимир Іванович Власов, головний науковий співробітник ННЦ "Інститут аграрної економіки".

ВЛАСОВ Володимир Іванович,

Головний науковий співробітник ННЦ "Інститут аграрної економіки"

Я дуже коротко хочу висловити свою позицію з даної проблематики. Перший плюс Інституту за те, що організував такий круглий стіл, другий плюс за те, що підготовлена цікава аналітична записка і третій плюс за те, що цю записку готувала переважно молодь. Але є до записки маленьке зауваження. На мою думку, коли порівнювати 149 млрд валової вартості сільгосппродукції в 2000 році і 41 млрд в 2009, то потрібно було їх розділити, тому що у 2000 році вартість була сформована за рахунок тваринництва, а в 2009 р. – за рахунок рослинництва. Слід було порівняти вартісні обсяги виробництва рослинництва у 2000 та 2009 роках, і тоді ви б отримали реальну цифру. А так, дійсно, у 3,5 разу знизилося виробництво сільськогосподарської продукції.

Продовольча криза починає приваблювати інвестиції у сільське господарство. Але тут можна прослідкувати дві тенденції. Одна – те, що безпосередньо у виробництво інвестується дуже мало, а друга, це – зростання інвестицій у переробну промисловість. Я хочу навести такі цифри. Найбільша індонезійська компанія, яка безпосередньо займається виробництвом продукції, має активів на 5,3 млрд дол. США, а найбільша компанія, яка виробляє і торгує, Nestle, – 63 млрд дол. США. Ось така різниця.

Ще одна цікава тенденція. Все більше і більше з'являється держав, можна сказати безземельних, які створюють державні компанії, що виходять на територію інших країн світу, орендують там землю, організовують виробництво продовольства і вивозять його до своєї країни.

Ще один нюанс – те, що ми і досі не вміємо торгувати. Тут вже казали про заборони у вигляді квотування, чи просто заборони на експорт, припустимо, того ж зерна. Наприклад, у 2008 році Україна експортувала 10 млн т пшениці майже за 200 дол. США за 1 тону. Начебто непогана ціна, але середньосвітова ціна була 350 дол. США за 1 тону. Скільки ми втратили на різниці ціни? Десь не менше 1 млрд. дол. США. Це через те, що ми не вміємо торгувати.

І ще один нюанс. В останні роки знову посилюється перекис на те, що ми стаємо сировинною державою, тому що до 60 % експорту України становить сировина і дуже мало готової продукції чи напівфабрикатів. Про це і пан Миронюк говорив, і пан Збарський. Дійсно, необхідно організовувати виробництво хоча б за прикладом Китаю, який за останні роки збільшив імпорт фуражного зерна (в країні стрімко розвивається тваринництво) і зменшив власне виробництво фуражного зерна. Чому? Тому що воно на внутрішньому ринку дорожче, ніж імпортне. Зате китайські фермери пішли на організацію виробництва овочів як свіжих, так і консервованих. Якщо, припустимо, у 1990 році їх експорт овочів свіжих і готових до вживання був на рівні 30 млн дол. США, то зараз вони експортують на мільярди доларів США. А ми, навпаки, маючи багатющі можливості для вирощування овочів, знижуємо їх виробництво. Якщо у 2000 році Україна імпортувала овочів і фруктів не більше ніж на 27 млн дол. США, то у минулому році на 110 млн

дол. США. Ми вже імпортуємо овочі з арабських країн, з Єгипту, мало не з Лівії і так далі. Доказайнувалися. Спасибі!

ЖАЛІЛО Ярослав Анатолійович,

Перший заступник директора Національного інституту стратегічних досліджень

Дякую, Володимир Іванович. Слово має Бистряков Ігор Костянтинівич, завідуючий відділом комплексної оцінки та управління природними ресурсами ДУ “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України”.

БИСТРЯКОВ Ігор Костянтинівич,

Завідуючий відділом комплексної оцінки та управління природними ресурсами ДУ “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України”

Уважаемые участники сегодняшнего “круглого стола”! Во-первых, я хочу поблагодарить за предоставленную возможность поучаствовать в этом круглом столе, хочу выразить свое удовлетворение докладом, который сделала Оксана Владимировна. Он чрезвычайно глубокий, систематизированный и чувствуется особое видение автора этого доклада. Но, с другой стороны, этот доклад отображает общую тенденцию в понимании тех процессов, которые сейчас происходят, и вот эти выступления, которые мы прослушали, они как бы включены в структуру этого доклада.

Я предлагаю посмотреть на эту проблему с несколько другой точки зрения. В докладе сделан очень хороший анализ существующего положения, определены в системном отношении проблемные вопросы, кризисные вопросы и так далее. Но в докладе очень мало места уделено вопросам выхода из этой ситуации, а они являются определяющими. Что же нужно сделать для того, чтобы выйти из этой ситуации? Это проблема проблем. Я предлагаю посмотреть на это с системной точки зрения. Кризис продовольствия носит системный характер. О системности этого кризиса здесь не было сказано практически ничего. В чем системность этого кризиса? Этот кризис - это не тот кризис, который на западе. Те кризисы появляются в установившейся системе хозяйствования, а у нас эта система еще не создана, и мы все время находимся в поиске. Вот в чем дело. Поэтому, этот системный кризис требует принятия системных решений. Где был зарожден этот кризис? Он был зарожден тогда, когда мы с вами начали эту реформу, тогда, когда мы наплодили огромное количество мелких собственников, с одной стороны, которые влияют на ресурс, но не способны влиять на процесс создания новых средств производства для эффективного использования этого ресурса. Таким образом, с одной стороны, сосредоточилась частная собственность на средства производства, а с другой – мелкие собственники, которые не в состоянии влиять на процесс воспроизводства самой системы. Разорвались связи, воспроизводства не происходит.

Задача заключается в том, чтобы соединить это. Можно ли это сделать? Конечно можно. А в каких условиях это можно сделать? Это можно и в административной системе сделать, и в рыночной. Но для этого нужны системные управленческие решения, инновационные технологии в управлении, на которые мы не обращаем внимания.

С рыночной точки зрения, если мы взяли это за основу, мы должны говорить о том, что мы вошли в сферу взаимодействия капиталов, то есть капитальные отношения.

Мы не знаем природу отношений капиталов крупнейших с крупными, средними и малыми. Если мы этого не знаем, то мы находимся в состоянии ложных управленческих посылов, и мы не достигаем эффекта аккумуляция этих решений и продуцируем, как ни странно хаос. И что интересно, в начале этой реформы мы предполагали, что рынок имеет свойство самоорганизовывать хозсистему, но оказывается, этого не произошло. Почему? Потому что мелкий собственник, о котором мы так много говорили, представлялся нам в традициях конца XIX – начала XX века, когда у него был плуг и тягло одно – в виде лошади, что он мог воспроизводить самостоятельно. Сейчас этого нет. Следовательно, что мы должны делать и на что сделать системные акценты? Во-первых, определить четко права собственности на природные ресурсы, на земельные ресурсы. Потом, повысить уровень капитализации земельных ресурсов. То есть, он должен выступать в качестве актива в бизнесе, затем определить и соотносить систему управления в бизнесе и в государстве. Мы видим, что управленческие решения в бизнесе намного эффективней государственных. Следовательно, вращение и оборот капиталов в системе бизнеса

создает мотивационные условия, государственные управленческие решения эти условия не создают. Таким образом, происходит конфликт между этими системами управления.

Есть ли выход из этого положения? Я говорю, что есть. Он находится в системе корпоратизации экономического пространства. Формирование корпораций на разных уровнях с различными формами управления дает возможность концентрировать капиталы с одной стороны крупнейшие, с другой стороны крупные, средние и малые. Очень важно, чтобы у нас формировались и концентрировались малые и средние капиталы, которые дали бы возможность воспроизводиться территориальной экономике и повышать экономическую эффективность и активность населения. На это мы не обращаем практически никакого внимания. Можно ли это сделать? Можно. Выстраиваются, допустим, такие системы, и проекты по активизации социально-экономической активности населения. То есть примеры эти есть. Значит, мы их должны закладывать в свои проекты. Далее, для того, чтобы активно взаимодействовали государственные и бизнесовые структуры в корпоративной форме, необходимо государственные системы заинтересовать, мотивировать, особенно на низовом территориальном уровне. Можно ли это сделать? Можно. За счет создания перекидной структуры в виде инвестиционных центров, которые бы на уровне топ-менеджеров государственного уровня взаимодействовали со сложными управленческими структурами бизнеса. За счет этого можно включать капиталы и капитализированные природные ресурсы.

С другой стороны – капитализировать другие виды ресурсов (воду, лесной ресурс и так далее), а из этого, через активы, через вхождение в инвестиционные бизнесовые структуры получать доход. Но это требует особой методологической подготовки, особого системного мышления, которое сейчас, к сожалению, у нас очень слабо развито. Это не наша беда. Вернее наоборот, это действительно наше состояние и понимание этих глубинных процессов, которые происходят в мире. Мир очень сложен, но в нашей системе особенно в методологическо-экономической, стараются упростить эти сложности. С точки зрения общих системных законов, система управления сейчас усложняется, потому что она за счет этого удерживает энтропию распада общественного. Если мы это не будем воспринимать на методологическом уровне, эффекта мы не получим. Спасибо за внимание.

ЖАЛЛО Ярослав Анатолійович,

Перший заступник директора Національного інституту стратегічних досліджень

Дякую, Ігор Костянтинівч. Ми підходимо до завершення. Я пропоную надати слово Олександру Івановичу Дацію, завідувачу відділом сталого землекористування ДУ “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України”.

ДАЦІЙ Олександр Іванович,

Завідуючий відділом сталого землекористування ДУ “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України”

Дякую за запрошення бути присутнім на такому цікавому зібранні. Я хотів би висловити свої зауваження до цієї аналітичної записки, а саме про реалізацію окремих заходів. Позиція 2 на стор. 10 аналітичної записки, там йдеться про конкурентоспроможність агровиробництва. Вона повинна бути, але краще говорити про конкурентоспроможність агровиробників. Щодо третьої позиції, я її цілком підтримую, тільки варто її посилити і додати „...та захист власних виробників на зовнішніх ринках”. І про інвестиції, зокрема, про пошук технологічних інвесторів. Директор Інституту Андрій Васильович про це говорив, але в матеріалах цього не враховано.

Щодо останньої позиції. Досить спірним, на мій погляд, є твердження про зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення. Доцільно залишити і викласти у формі “...підготовка до завершення земельної реформи”. Тому що комплекс заходів, який це передбачає є, а вже в кінці – продаж. Адаже в такій постановці на перший план висувається саме зняття мораторію на продаж земель, а не земля як виробничий ресурс, про що ми говорили сьогодні. Якщо висловлені зауваження сприймаються, то я в цілому погодився б з пропозиціями.

І на останнє. Тут потрібно додати позицію про постійний моніторинг зовнішніх та внутрішніх загроз продовольчої кризи взагалі і можливості її виникнення та прогнозування на майбутнє. Цього нині не вистачає Уряду. Дякую Вам!

ЖАЛЛО Ярослав Анатолійович,

Перший заступник директора Національного інституту стратегічних досліджень

Дякую, Олександр Івановичу. У нас були 16 виступаючих. Я думаю, що кожний зробив дуже потужний доробок до обговорення нашого питання. Те, що ми, подекуди, не знаходили спільної думки, я думаю, підтверджує комплексність, системність, відкритість тієї проблеми, яку сьогодні обговорювали.

Дуже вдячний за ті зауваження, які були висловлені до матеріалу, тому що ми його будемо надалі доопрацьовувати та направляти відповідним адресатам і звичайно, всі слушні зауваження будуть враховані. Також вдячний за ті пропозиції і думки, які були висловлені. Вони обов'язково будуть використані нами при подальшій роботі щодо інформаційно-аналітичного та наукового забезпечення діяльності Президента України, підготовки інших документів. Власне кажучи, думаю, що ми ще неодноразово матимемо шанс і можливість зустрітися за цим самим «круглим столом», обговорити подібні питання. Сподіваюся, що такі дискусії будуть більш оптимістичними і дадуть змогу констатувати, що щось уже з мертвої точки зрушено. Хочу подякувати за ваш час, за вашу увагу, за ваш доробок і побажати плідної спільної роботи. Дуже дякую!